

Novi pogled na Kačićev *Razgovor ugodni*

Miroslav Palameta, *Literarni izvori i pjesnička radionica u Razgovoru ugodnom*. Književni krug; Napredak futura d. o. o. Split, 2021. 355 str.

Dr. sc. Miroslav Palameta, red. prof. u miru svoj znanstveni opus obogatio je potonjom monografijom *Literarni izvori i pjesnička radionica u Razgovoru ugodnom*. Monografija obuhvaća osam poglavlja. U prvom poglavlju naslovljenom *Uvodna razmatranja i napomene* autor navodi da se Kačićev *Razgovor ugodni* pojavio kao odraz junačkoga senzibiliteta uobličena kroz povijest. Slavna i ratnička prošlost mitskom snagom jamčila je golemu popularnost djela. Stoga *Razgovor ugodni* i nakon dva i pol stoljeća ne prestaje biti zanimanjem znanstvenika, ali i čitateljstva.

Katalozi povijesti „slovinske“ naslov je drugoga poglavlja u kojemu Palameta piše o literarnim izvorima za kataloge s početka *Razgovora ugodnoga*. Autor navodi da je Kačić epsku strukturu zasnovao na kronološki usustavljenim katalozima s povijesnim osobama i događajima od biblijskih vremena do Kačićeva vremena. Na početku *Razgovora ugodnoga* osam je prozних cjelina o starim kraljevima i događajima u državama *slovinskim*. Potom Palameta piše o Kačićevim prozama i pjesmama o svecima „slovinskim“. Prva je pjesma o sv. Jeleni Križarici, majci rimskoga cara Konstantina, koji je 312. godine *Milanskim ediktom* kršćanstvo proglasio državnom religijom. Kačić je sv. Jeleni posvetio 37 osmeračkih katrena s unakrsnim rimama. Sv. Jelena na Kalvariji je pronašla drvo na kojem je bio razapet Isus Krist. Zatim je riječ o četiri sveta imenjaka te o dukljanskom kralju blaženom Vladimiru i Kosari, kćeri bugarskoga kralja Samuila. Vladimir je na prijevaru s brda Oblik doveden i utamničen. Dok je Vladimir bio u tamnici, Kosara se zaljubila u njega. Otac joj je dopustio da se uda za Vladimira. Kada je Samuilo umro, Vladislav je zapovjedio da se pred crkvom pogubi Vladimir. Kosara je muža pokopala u crkvi sv. Marije u Krajini i danonoćno ga je oplakivala. Kačić Vladislava naziva prokletim ubojicom koji je osvajao mjesta i gradove, ali mu se u Draču za vrijeme večere ukazao Vladimir s mačem u ruci. Vladislav je tada od straha umro.

U trećem poglavlju *Proze i pjesme iz životopisa o Jurju Skenderbegu* Palameta piše da su za Kačića najizazovnije bili literarni prikazi života i junačkih djela albanskoga junaka Jurja Kastriotića, „poznatog kao Skenderbeg, čija je ratnička

slava u borbi s Osmanlijama obnovljena na kršćanskom Zapadu još od početka XVI. st., šireći se do legendarnih razmjera najprije na krilima opsežnog latinskog životopisa koji je napisao skadarski svećenik Marin Barlecije, a onda na njegovim imitacijama, prijevodima i umjetničkim nadahnućima. Takva europska recepcija Skenderbegova svakako je Kačiću bila jedan od važnih razloga da tog junaka temeljitije predstavi svojoj neukoj i neobrazovanoj publici proznim životopisom i deseteračkim pjesmama, koje su sve do XX. stoljeća znali naizust narodni pjevači i uz gusle održavali uspomenu na Skenderbegove junačke podvige.“ (str. 39.)

U proznom tekstu Kačić piše o Jurinom djetinjstvu, mladosti i ratničkoj slavi. Albanski kralj Ivan bio je prisiljen priznati sultanovu vlast, a četvoricu sinova morao je dati za taoce. Najmlađi među njima bio je Juraj kojemu su na sultanovu dvoru nadjenuli ime Skenderbeg. U drugoj proznoj cjelini, „Počinju junaštva Jure Kastriotića“, Kačić navodi da Turci dotad nisu osvojili Carigrad te je sultan stolovao u Drinopolju. U toj proznoj cjelini govori se o dvjema Jurinim pobjedama u dvobojima 1429. godine protiv Tatarina i dvojice Perzijanaca megdandžija.

Nakon smrti Ivana Kastriotića, Murat je okupirao Albaniju te otrovao trojicu Ivanovih sinova. Poštedio je samo Jurja. Na sultanovu dvoru Jure je ovladao ratnim vještinama pa je Turcima odsijecao glave, a kršćanima je u pobjedama razborito štedio krv. Za vrijeme sukoba s vojskom Janka Sibirjanina i poljskoga kralja, Juraj je imao na umu majčine riječi, a to je da nikada ne iznevjeri njezine ideale i svoj identitet. Skenderbeg se povukao s vojskom.

U poglavlju *Porazi turskih generala i sultanov bijes* Kačić piše kako se Skenderbeg odmetnuo od sultana i sa svojom vojskom oslobodio očevu kraljevinu. Ugarski je kralj 1443. godine pisao Juri Kastriotiću da se s Jankom Sibirjaninom i ostalom kršćanskom vojskom udruži i zajednički protjeraju Turke iz Europe. Međutim, Đurađ Branković, srpski despot i turski vazal zapriječio je puteve Kastriotiću i njegovoj vojsci. Sibirjanin se morao povući, a pri tome ga je zarobio Đurađ Branković. Jedna je od najkraćih cjelina u *Razgovoru ugodnom* „Pisma od ženidbe i udaje, sestre Kastriotića“.

Miroslav Palameta navodi da pjesma „Mustapa drugi put razbijen od Jure Kastriotića na 1448.“ jedna je od onih cjelina koju neodgovorni priređivači, iz posve nepoznatih razloga, izostavljaju ili zaboravljaju uvrstiti u svoja izdanja

ča koji je pomno uskladio građu iz povijesnih izvora i prikazao jednu od najčistijih Skenderbegovih pobjeda, o čijem ishodu nije odlučivala nikakva taktička varka ili neobična improvizacija. To je priča o pobjedi u kojoj je presudna bila samo ratna vrlina i ratnička sreća, kako ističe Biemmi, premda su protivničke snage bile gotovo tripud brojnije.“ (str. 71.) Nadalje, riječ je o Jurinom ratovanju s Mehmedom II.

O jednom od najomiljenijih junaka u hrvatskoj epskoj poeziji, Janku Sibirjaninu, Palameta piše u četvrtom poglavlju *Kačićevi povijesni izvori za „Pisme o vojvodi Janku i ciklus o padu Carigrada“*. Janko Sibirjanin, uz Jurja Kastriotića, najveći je kršćanski junak u ratovanju protiv Turaka. Kačić je Sibirjaninu posvetio šest pjesama od preko tisuću stihova. U prvoj pjesmi Kačić je opjevao Sibirjanina kako je pobijedio nadmoćnu tursku vojsku od erdeljskih ravnica do Morave i bugarskih gradova na jugu. U prvoj pjesmi opjevano je pet Jankovih pobjeda. Murat je 1441. te 1443. godine sa silnom vojskom pokušao osvojiti Beograd. Medžid-beg je početkom ožujka 1442. pokušao osvojiti Sibirj i smaknuti vojvodu Janka. Tijekom rujna 1442. god. Janko je s 15 000 vojnika u Vlaškoj porazio tursku vojsku koja je brojala oko 120 000 vojnika. Oko 1. svibnja 1443. god. Janko je izvršio prepad na Moravi.

O prodoru Janka Sibirjanina na Kosovu 1448. godine Palameta piše u potpoglavlju „Jankova kosovska avantura i tamnovanje kod despota“. Vojska sultana Murata II. bila je pet puta nadmoćnija od Jankove vojske. U tom sukobu poginuo je Jankov sestrić Sekula kao i cvijet ugarskoga i hrvatskoga plemstva iz Jankove pratnje. Već je u prethodnom poglavlju kazano da despot Đurađ Branković nije dopustio Skenderbegu da se pridruži Jankovoj vojsci. Sibirjanin je bio prisiljen na povlačenje pri kojem ga je zarobio i utamničio Đurađ Branković. Janko se uz veliku otkupninu oslobodio iz sužanjstva. Bijesan na Brankovića, Murat je poslao pedesetak tisuća vojnika na Rašku. Branković je tada molio pomoć od Janka koji je s dvadeset tisuća ljudi prešao Dunav i porazio Turke.

U četvrtoj pjesmi Kačić govori o Janku Sibirjaninu i Ivanu Kapistranu, koji su 1456. godine obranili Beograd, vrata Panonije prema Hermanu i drugima. Janko je imao 20 000, a Kapistran 5000 vojnika. Oko 150 000 turskih vojnika od 13. lipnja napadalo je Beograd koji je obranjen 22. i 23. srpnja. Poginulo je preko 10 000 turskih vojnika, a ostali su se razbježali.

U petom potpoglavlju Kačić piše o zauzeću Carigrada 1453. godine. Palameta piše da je bio Kačiću dosadan i kompliciran Campijev tekst pa je za svoju 191

prilagodbu uzeo Sagredov opis: „Biše Konstantin ćesar zapričio konalić carigradski s jednom verugom gvozdenu i zada postavio nekoliko galija i nava da se turski brodi ne mogu približiti gradu, ma se i tomu Memed domisli, jer čini jednu noć brez buke i oglašnja preniti poljem mnoga nava i galija u porat od Carigrada, s velikim strahom i začuđenjem građana. Posli toga poče sa svih strana s kopna i mora grad biti (...).“ (str. 160.)

Peto poglavlje naslovljeno je *Kačićeve pjesme izvađene iz Sagreda* u kojem autor ističe da je ugledni mletački plemić i diplomat Giovanni Sagredo Kačiću bio omiljen pisac. Sagredove *Memorie storiche* bile su „jedno od najvažnijih i najautoritativnijih djela iz kojih je crpio građu za svoje pjesme u *Razgovoru ugodnom*“, navodi autor. Prema Sagredu, zapovjednik napada na Skadar, a glavni turski zapovjednik bio je Bosanac Sulejman-paša, eunuh, koji je predvodio vojsku od 80 000 vojnika. U napadu na Skadar poginulo je 4000 turskih vojnika. Prema Sagredu Kačić je opjevao i drugu jednogodišnju tursku opsadu Skadra 1476. godine. Između dviju pjesama o dvije opsade Skadra, Kačić je uvrstio „Pismu od divojke Marule, kako je oslobodila grad Lemno imenom od Turske vojske, koja ga biše podsila na 1475.“ Kačić piše da je priča o junakinji Maruli „izvađena iz Sagreda“. Marula je hipokoristik imena Mara te upućuje na hrvatske usmene pjesme u kojima su ta dva oblika istoznačnice. Upravo stoga on je intonirao cijelu pjesmu u znak ponosa na njezinu slavensku, dalmatinsku, odnosno hrvatsku pripadnost.

Nadalje, riječ je o ugarskom kralju Ludoviku koji je poginuo na Mohačkom polju. Kačić je pjesmu počeo kataklizmičkim snom budimske kraljice u kojem se predskazuje kraljeva propast i kraljičina tragična sudbina, a koja je na kraju pjesme sirotica. Dva stoljeća nakon Mohačke bitke nastala je Kačićeva „Pisma od bana Zrinovića i cara Sulemana trećega, koji obside Seget ungarški i pod njim umri na 1566.“ Pjesma počinje prikazom sigetske opsade Ferenc Črnka. Kao i Sagredo, i Kačić navodi srodstvo s junakom obrane Sigeta Nikolom (IV. Šubićem) Zrinskim, koji je u toj legendarnoj obrani poginuo.

Pjesme o starom i novom plemstvu, pučanima i građanima na široko obuhvatnom hrvatskom prostoru naslov je šestoga poglavlja. U tome poglavlju riječ je o kući Frankopanovića, čiji je posljednji izdanak Fran Krsto Frankopan pogubljen u Bečkom Novom Mjestu s Petrom Zrinskim, 70-ak godina prije nego što je napisana Kačićeva pjesma. Od Frankopana Kačić ističe bana Nikolu s kraja XIII. st. kad je glasovita Nazaretska kućica bila na Trsatu pa onda prešla u Loreto. Ni-

kolin sin Martin Frankopan sagradio je trinaest redovničkih kuća i samostana s trsatskom crkvom u kojoj je pokopan. U tom smislu riječ je o četvorici braće Anicija koji su se razišli po Europi.

Kačićeva pjesma „Uluzali dođe s mnogo galija i ostalih od boja brodova pod grad Korčulu na 15 augusta oliti kolovoza 1571 i ne može ga osvojiti“ govori o Turcima koji su 15. kolovoza 1571. došli do Korčule, ali ju nisu mogli osvojiti. Palameta o toj pjesmi piše da je: „dragocjen primjer maritimске epske pjesme koja upućuje ostvarenim ugođajem, posebice doživljajem pripovjedačkog vremena, na hrvatsku usmenu deseteračku epiku i na otočne sredine sklone takvom iskazu.“ (str. 212.) U šestom poglavlju Kačić pjeva o 20-ak junaka, a spominje i pripovjedača Vuka Ličanina. U pjesmi „Slide knezovi i vlastela naroda slovinskoga“ sto šezdeset i šest je plemenitih obiteljskih prezimena i njihova podrijetla.

Također, riječ je o slovinskim vladarima. Prva je „Pisma od Stipana Kristića i njegovije svatova“, koja govori o ženidbi pretposljednega bosanskoga kralja Stipana Tomaša s Katarinom, kćeri hercega Stipana Vukčića Kosače. U drugoj je cjelini „Pisma od Stipana Tomaševića, kralja bosanskoga“.

„Govorenje kratko od kuće Vladimirovića“ obuhvaća 17 Kačićevih cjelina u kojima se veličaju članovi pojedinih obitelji, njihova starina, društveni položaji i junačka djela, posebno ona u borbama protiv Turaka. Kačić piše o: Vladimirovićima, Nakićima, Kruševićima, Surićima, Bergeljčićima, Vučkovićima, Grabovcima, Ljubibratićima i Kačićima. Sedam cjelina čine pjesme pohvalnice posvećene: Bobvčićima, Tomaševićima, Lovrićima, Barčićima, Milanovićima, Filipovićima, Čulićima i Brešanićima. Najopsežnija prozna genealogija i najcjelovitija deseteračka pjesma govori o pjesnikovim Kačićima i završava ciklus o starim i novim plemićkim rodovima.

Osmo poglavlje monografije Palameta je naslovio: *Izvori za pjesme o kandijskom i bečkom ratu*. Prva je „Pisma o gradu Šibeniku“ u kojoj Kačić govori o prvom napadu Turaka na Šibenik i Vodice. Kačić slavi hrabrost branitelja gdje su 30 žena iz sela, obučene u mušku odjeću, uzele oružje i hrabro se borile. Među njima posebno su se isticale Katarina Despotova i Matuša Striglič, dvije udovice, a posebno Katarina. Koristeći Bonsonijev podatak Kačić piše o šest stotina dobrovoljaca s Brača i Hvara u osamdeset lađa pod zapovjedništvom Gonzage koji su došli u pomoć Splitu. Dalje je riječ o zadarskim vitezovima te drugim hrvatskim vitezovima.

Monografija *Literarni izvori i pjesnička radionica u Razgovoru ugodnom* fokusira se na Kačićeva vrela, na rješavanje njihove identifikacije, na što je književna znanost poticala još od kad se ozbiljnije bavi *Razgovorom*, neosporno važnim djelom u hrvatskoj književnoj, jezičnoj i općekulturnoj tradiciji. Kao odgovor na te autoritativne nagovore i poticaje napisana je ona velikim i zreлим autorskim iskustvom pouzdano utvrđujući na velikom broju cjelovitih pjesama i proza njihove književne predloške. Pri tome se analitički prati pjesnikov odabir građe i njezina prilagodba, modifikacija i drugi postupci do konačnoga uobličjenja. Već sam naslov upućuje na složeniju tematiku i strukturu koja svakako jamči njezinu znanstvenu relevantnost.

Namijenjena je široj akademskoj zajednici, srednjoškolcima, studentima i profesorima kroatistike, povijesti, kulturnih tradicija i ostalih društvenih disciplina.

Autor monografije temeljito i obuhvatno odgovara na pitanje kojim se kroatistika dugo zaokupljala. Njezino zanimanje za Kačićeva literarna vrela nije ostalo u okviru Kačićevih indikacija, u kome su se iscrpljivala dosadašnja istraživanja, već je razriješila i ona nejasna mjesta u pjesnikovim napomenama o izvorima, uglavnom netočno zapisanim ili suviše neodređenim („iz različitih historija“). Također, identificirala je predloške za veći broj pjesama uz koje nema nikakvih napomena. U njoj se prvi put utvrđuje cijeli postupak preoblikovanja građe na zaokruženim cjelinama. Pored toga, knjiga nudi jedan novi pogled na Kačićevo djelo.

Miroslav Palameta utvrdio je literarne izvore za više od šezdeset pjesama i toliko prozних cjelina. Precizirao je redoslijed po iskoristivosti predložaka u pojedinim cjelinama koje se oslanjaju na više izvora. U tom kontekstu utvrđeni su, a na dostatnom broju primjera, postupci kojima se pri pisanju ta građa podčinjavala pa se može relevantno govoriti o Kačićevim stilskim postupcima. Ponudio je prvi put odgovor na pitanje o prisutnosti istih prozних i versificiranih sadržaja u *Razgovoru ugodnom*. Pored tih glavnih i drugih doprinosa, precizirao je pojedina ranija mišljenja o Kačićevu odnosu prema usmenoj tradiciji inzistirajući na horizontu očekivanja njegove ciljane publike.

Marko DRAGIĆ